

Aleksandar Kvašnjevski, političar, diplomata, aktivista, predsednik Poljske u periodu 1995–2005. Rođen je 15. novembra 1954. u Bjalogardu, odakle je tokom 1970-ih otišao na studije u Gdanjsk. Ubrzo se angažovao u političkom životu – najpre kao studentski predvodnik i član PZPR-a, a kasnije i kao suosnivač SdRP-a i SLD-a. Poslanik Sej ma Poljske i šef Parlamentarnog kluba Demokratske levice u I i II skupštinskom sazivu. Godine 1995. prvi put je učestvovao na predsedničkim izborima na kojim je ostvario uspeh, pobedivši dotadašnjeg predsednika Leha Valensu. Ponovo je izabran 2000. godine za predsednika Poljske, nakon pobede u prvom izbornom krugu. Jedan je od tvoraca Ustava Treće Republike Poljske, koji je potpisao 16. jula 1997. godine. Učestvovao u aktivnostima u vezi sa pristupanjem Poljske NATO-u, a 26. februara 1999. godine potpisao je dokument kojim je ratifikovano članstvo Poljske u ovom vojnom savezu. Kao pristalica ulaska Poljske u Evropsku uniju, aktivno je učestvovao u kampanji tokom 2003. godine, nakon koje je na državnom referendumu 77% glasača podržalo ulazak Poljske u EU. Kao čovek dijaloga, od početaka svoje političke karijere pokrenuo je razgovore o poljsko-nemačkom i poljsko-jevrejskom pomirenju. Od vremena narandžaste revolucije, takođe se angažovao oko ukrajinskog pitanja. Privatno, muž Jolante i otac Aleksandre.

Aleksander Kačorovski (1969), višestruko nagrađivani esejista i novinar. Autor, između ostalog, biografija Pavla Ota, Bohumila Hrabala i Václava Havla. Glavni urednik tromesečnika *Aspen rivju central Juroop* iz Praga. Godine 2015. za knjigu *Havel. Osveta*

b

bespomoćnih dobio je titulu „ambasadora Nove Evrope” i bio je nominovan za nagradu nedeljnika *Njuzvik*. Naredne godine dobio je Nagradu „Vaclav Burijan” za doprinos u razvoju srednjoevropskog dijaloga. Njegova knjiga *Ota Pavel. Ispod površine* dobila je 2018. godine domaću nagradu „Julijuš” za najbolju poljsku biografiju i nalazila se u najužem izboru za prestižnu poljsku književnu nagradu „Nika”.

Aleksandar Kvašnjevski

PREDSEDNIK

*u razgovoru sa Aleksandrom
Kačorovskim*

edicija KIKLOPI (knjiga br. 13)

preveo s poljskog

Vladimir Todić

uredništvo Aleksandar Šurbatović Tamara Krstić

lektura Kalipso *naslov originala i prava* Copyright © Aleksander
Kwaśniewski & Aleksander Kaczorowski

*Recikliraj, zasadi,
brini se o prirodi onako kako*

se ona oduvek brinula o nama.

predgovor

Mnogi poklonici istorijske literature nisu ljubitelji autobiografija niti memoarskih ispovesti nekadašnjih političara. Prema nepisanom pravilu, samokritika u ovakvim svedočanstvima o prošlosti nije (dovoljno) prisutna, dok se sopstveno delo prenaglašava ili opravdava. Međutim, *Predsednik* je knjiga sa sasvim drugačijim kvalitetima i vrednostima. Aleksandar Kvašnjevski, nekadašnji predsednik Poljske (1995–2005), ne nudi nam *mainstream* isповest bivšeg šefa države. Kvašnjevski, nesvojstveno političarima tog ranga, govori o životnim iskustvima kao i političko-ideološkom formiranju i delovanju, ne izbegavajući problematizaciju tema i kroz preispitivanje sopstvenih postupaka. Pripovedanje bivšeg poljskog predsednika osciluje u širokim i komplikovanim lagumima domaće, evropske i svetske politike, otvara uvid u najvažnije strateške pozicije postsocijalističke Poljske, ali pruža nam i mogućnost širih interpretacija, pa i onih veoma kritičnih prema njemu kao glavnom junaku knjige.

Publikovanja razgovora novinara sa političarima i poznatim ličnostima nisu retkost u poljskom izdavaštvu, ali je *Predsednik*, kao retko koja knjiga, izazvao radoznalost u političkim i intelektualnim krugovima, kao i u čitalačkoj

javnosti. Ovo delo, objavljeno u jeku rata u Ukrajini, a kroz iskustvo Kvašnjevskeg sa ruskim predsednikom Putinom, privlači aktuelnostima i intrigantnošću, sjedinjavajući najbližu istoriju sa ratnom stvarnošću. Pored toga, sposobnošću razumevanja istorijskog konteksta i dinamike kreiranja političkih i socijalnih procesa, efektno prevazilazi uskostručne analize, koje svet politike razumeju samo posredno i sa prevelikim poštovanjem.

Razgovor dva Aleksandra, nekadašnjeg predsednika i poznatog novinara, preko dubinskog istraživanja biografskih epizoda iz života Kvašnjevskeg detektuje ključna pitanja socijalističke i tranzicione Poljske. Sagovornici tumače važne teme života Poljaka nakon Drugog svetskog rata u državi sa novim sistemom i granicama, analiziraju ulogu komunističke partije (PZPR) u modernizaciji i sekularizaciji društva, kao i disidentske i sindikalne pobune. Kao pripadnik uskog kruga vladajuće elite u poslednjim godinama realsocijalizma, Kvašnjevski rasvetljava lik i delo generala Vojčeha Jaruzelskeg u dogovornom prevazilaženju dubokih političkih, društvenih i vrednosnih protivrečnosti. Kvašnjevskovo poštovanje Jaruzelskeg, ali i godina sopstvenih političkih početaka, neodvojivi su od kasnijeg karijernog puta predsednika *Treće Žečpospolite*. Zahvaljujući bogatom iskustvu u studentskom pokretu i medijima, Kvašnjevski je bio predodređen za važne uloge u transformaciji PZPR-a u doba snažne poljske podrške Gorbačovljevoj strategiji glasnosti i perestrojke. Pored toga, opšta klima promena u Istočnoj i Centralnoj Evropi tokom 1990-ih zahtevala je prilagođavanje pozicija reformisanih levičarskih elita i njihovih antikomunističkih izazivača, što je uglavnom isticalo pristalice konsenzualne demokratije, kakav

je Kvašnjevski. Prihvatajući kao neminovnost napuštanje geopolitičke „sive zone” kroz evroatlantsku orijentaciju Poljske i tržišne reforme Leška Balceroviča, Kvašnjevski je, kao izraziti politički pragmatičar, svoju reformisanu partiju (SdRP) usmeravao ka tržištu i porodici evropskih socijalističkih partija.

Predsedničko iskustvo Kvašnjevskog dragoceno je svedočanstvo i za razumevanje igara moći na visokim nivoima svetske politike, posebno među saveznicima unutar evroatlantskog tabora. U odnosu na česte jednostrane, pa i banalne interpretacije tih odnosa u našoj javnosti, ova knjiga nas suočava sa dogovorima, tenzijama i sukobima unutar NATO-a i EU, usaglašavanjem interesa država članica ovih struktura, sa različitim percepcijama Kine i Rusije, kao i lobističkim uticajima bivših evropskih šefova država ili premijera. U tom smislu, svedočenje Kvašnjevskog o načinima artikulacije i realizacije poljskih interesa unutar EU i NATO-a, više je nego dragoceno. Bez obzira na intenzivan rast ekonomskih odnosa na relaciji Berlin–Varšava, nemačka *Ostpolitik* i poljska strategija prema Rusiji sudarale su se u značajnijoj meri, posebno nakon izgradnje gasovoda Severni tok. Poljska je, vodeći se jasnom strategijom jačanja svojih odnosa sa SAD i sopstvene pozicije unutar NATO-a, učestvovala u američkoj intervenciji u Iraku, ali se protivila podeli (*Stara i Nova Evropa*) koju je početkom 21. veka promovisao Donald Ramsfeld, državni sekretar za odbranu SAD. Poljsko-američka vojna saradnja u Iraku remetila je planove Poljske oko evropskih integracija, ali su nesuglasice rešavane dodatnim angažovanjem svih članica Vajmarskog trougla (Francuska, Nemačka, Poljska).

Balansirane odnose zvanične Varšave sa Kremljom tokom devedesetih godina zamenilo je nepoverenje u vreme narandžaste revolucije u Ukrajini (2004), u čijoj političkoj relaksaciji je Kvašnjevski, kao predsednik, imao jednu od najvažnijih uloga. Taj posrednički autoritet izgradio je prethodnom saradnjom sa ukrajinskim kolegom Kučmom, nastojeći da otvori novu etapu u poljsko-ukrajinskim odnosima. Iscrpna i analitična ispovest Kvašnjevskog postavlja narandžastu revoluciju u vrlo komplikovan politički kontekst u kojem se, preko borbi oligarhija i političkih lidera u Ukrajini, sudaraju i interesi spoljnih centara moći. Za bivšeg poljskog predsednika, bezbednjačko formatiranje Vladimira Putina i njegova neskrivena fascinacija najvažnijim imperijalnim vladarima u ruskoj i sovjetskoj prošlosti, otvaraju dodatni prostor za dešifrovanje ruske strategije o uspostavljanju novog, svetskog koncerta velikih sila. Ruskom narativu o ugroženosti usled širenja NATO-a na istok, Poljaci suprotstavljaju sopstveni – ulazak Poljske u NATO bio je, pre svega, interes Varšave, usled istorijskog iskustva sa Rusijom i SSSR-om i nepredvidljivih političkih procesa u Rusiji tokom devedesetih godina.

Čitaoci će primetiti da sagovornicima u knjizi balkanske teme nisu od prevelikog interesovanja. Spoljna politika tranzicione Poljske se, sledeći svoje jasne interese u vezi sa EU i NATO integracijama, najčešće usaglašavala sa stavovima Brisela i Vašingtona na prostorima od perifernog interesa. Sa druge strane, Kvašnjevski jasno ostavlja prostor za vrednosno preispitivanje ranijih ocena i zaključaka na Zapadu u vezi sa bombardovanjem Savezne Republike Jugoslavije. Na toj temi se 1999. godine poljsko društvo, baš kao i politička levica,

potpuno podelilo. Drugi mandat Kvašnjevskeg otpočeo je u vreme demokratskih promena u Srbiji 2000. godine, a poljski predsednik bio je prvi šef NATO države koji je posetio Beograd nakon pada Slobodana Miloševića. Njegove poruke kolegi Vojislavu Koštunici o potrebi dubokog društvenog preobražaja društva, političke transformacije i međunarodne afirmacije, bile su u skladu sa objektivnom pozicijom naše zemlje. I – još uvek su aktuelne.

U unutrašnjoj politici, Kvašnjevski je predvodio mladu, obrazovanu i ideološki reformisanu generaciju bivše nomenklature koja je, kroz saradnju sa liberalnom strujom Solidarnosti od Okruglog stola 1989. godine, pokušavala da političku i ekonomsku transformaciju učini što prihvatljivijom za najšire slojeve poljskih građana. Zbog toga je njegova predsednička kohabitacija sa liberalno- -desnim kabinetom Ježija Buzeka bila uspešnija od saradnje sa socijaldemokratskom vladom Leška Milera, inače previše opterećene borbom dva nekadašnja saborca za uticaj u državi i na levisi. Kvašnjevski je insistirao i na dogovoru liberala i levičara oko usvajanja novog ustava (1997), u vreme kada je fragmentisana poljska desnica bila van parlamenta.

Kapitalni interesi Poljske realizovani su upravo u vreme dva predsednička mandata Kvašnjevskeg (ulazak u NATO i EU), ali je tranzicioni ekonomski model za veliki deo stanovništva bio preveliki teret. Nakon 15 godina dubokih reformi, Poljaci su se u značajnoj meri okrenuli desnim populističkim pokretima, pre svega, partiji Pravo i pravda (PiS). Njen ideolog i lider Jaroslav Kaćinski temeljno je preispitivao stratešku saradnju liberalnog kruga Solidarnosti sa postkomunistima, posebno izazivajući na političke duele intelektualne varšavske

„salone” i zahtevajući ustavno preuređenje. Nakon 2005. godine, u Poljskoj je strateško političko usaglašavanje političkih elita zamenila borba za prevlast između Donalda Tuska i Jaroslava Kačinjskog, koja traje sve do danas. Problemi savremene levice u Poljskoj uklapaju se u negativne trendove mnogih socijaldemokratskih evropskih partija. Posebno je to vidljivo na prostoru Istočne i Centralne Evrope, gde je evroskeptična desnica, nudeći različite socijalne programe i riskantne političke ciljeve, uspela da levisi preotme veliki deo birača. U Poljskoj je PiS preko podrške nezaposlenima, porođiljama i penzionerima, te snažnim medijskim kampanjama o „tradicionalnim vrednostima” vođenim uz pomoć uticajne Katoličke crkve, potpuno ovladao malim gradovima i selima. Iako od decembra 2023. godine u ovoj zemlji vlada ideološki heterogena koalicija okupljena oko desnog liberala Donalda Tuska, društvo je ostalo podeljeno po mnogim ekonomskim, identitetskim i vrednosnim pitanjima.

Ukoliko je crkva u Poljskoj u vreme državnog socijalizma imala ulogu društvene avangarde i sabirnog mesta za veliki broj disidenata i antikomunista, ona je, uporedo sa tranzicionim tempom promena, evolutivno gubila raniji značaj i ugled. Godine slave primasa Stefana Višinjskog i pape Jovana Pavla Drugog (Karola Vojtile), ugrađene u nacionalni obrazac tokom trajanja Hladnog rata, smenilo je vreme retradicionalizacije klera i njegove bliske saradnje sa evroskeptičnom političkom desnicom. Svedočenje Kvašnjevskog pomaže u dubinskom, strukturalnom razumevanju tog procesa, ali i u sagledavanju uloge pojedinih visokih crkvenih dostojanstvenika. Oblikujući još u realsocijalističkoj eri idealističke narative o nacionalnoj

istoriji, Crkva je početkom 21. veka vrlo reaktivno odgovarala na različite aktivizme političara i intelektualaca o preispitivanju pojedinih kompleksnih i kontroverznih pitanja iz prošlosti. Kao predsednik-reformator, Kvašnjević se 2001. godine suočio sa snažnim otporom „čuvara” istorijskih narativa – Crkve i poljske desnice, kada je javno pokrenuo nepoznate teme, poput zločina nad Jevrejima u mestu Jedwabne (1941). Nepopustljiv odnos Crkve prema temi abortusa izazvao je snažan i uporan otpor ženskih organizacija u Poljskoj, dok prema svim istraživanjima više od polovine građana zahteva od nove vlade usvajanje liberalnog zakona o prekidu trudnoće. Sa druge strane, crkveni socijalni konzervativizam sve više je uvodi u konfuzne odnose i sa novom desničarskom generacijom, odraslom u vremenu tehnoloških inovacija i brzih promena u svakodnevnom životu.

Predsednik se može čitati i kao operativni priručnik, namenjen političarima i svima onima koji politiku doživljavaju kao veštinu ili umetnost mogućeg. Kvašnjević u razgovoru sa Kačorovskim obraća posebnu pažnju na neposrednu komunikaciju političara sa biračima, podršku porodičnog okruženja, erudiciju i poznavanje stranih jezika u međunarodnim kontaktima, te političku empatiju i spremnost na koristan kompromis. Neki od razloga zbog kojih u velikom delu poljske javnosti zaslužuje priznanje „najboljeg poljskog predsednika svih vremena” svakako se tiču njegove neposrednosti, komunikativnosti, duhovitosti i karijerne ostvarenosti. Iako je već skoro dvadeset godina van glavnih političkih tokova u Poljskoj, Kvašnjević je ostao aktivan kao predavač u inostranstvu, savetnik u pojedinim zemljama

Centralne Azije (Kazahstan, Uzbekistan), pokrovitelj važnih konferencija (Evropska strategija „Jalta” u Kijevu), ali je i rado viđen na međunarodnim forumima od svetskog uticaja.

Zbog toga i ne bi trebalo da nas previše začudi ukoliko budemo saznali za još jednu njegovu posredničku ulogu – u vezi sa postizanjem mira na istoku Evrope. I svakako neće biti previše važno da li će ta uloga, kao nekada, biti direktna. Ili nevidljiva za javnost.

Varšava, novembar 2024. godine

Vladimir Todić

